

IV. УКРАЇНСЬКА МОВА ЯК ІНОЗЕМНА В АСПЕКТІ НАВЧАННЯ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 811.161.2'243'42(07)

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕКСТОТЕКИ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Ніна Станкевич

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра українського прикладного мовознавства,
вул. Університетська, 1 /233, 79001 Львів, Україна
тел. (032) 239 43 55*

Розглянуто проблему відбору і створення навчальних текстів для різних видів мовленнєвої діяльності, формування своєї текстотеки для навчання української мови як іноземної. Особливу увагу приділено текстам різних стилів, а також професійно орієнтованим.

Ключові слова: навчальний текст, текстотека, функціонально-жанрові параметри текстів, професійно орієнтований текст.

Під час вивчення української мови як іноземної, як і будь-якої іноземної мови, ми використовуємо текст. Він наявний як навчальний матеріал у всіх видах мовленнєвої діяльності: у говорінні як монолог і діалог, у читанні як текст для читання і розвитку мовлення, в аудіюванні як аудіотекст, у письмі як матеріал для письмової роботи (переписування, конспектування), самостійний твір чи переказ. Жоден урок з української як іноземної не відбувається без текстової опори, жоден підручник чи посібник з української мови для студентів-іноземців не подає уроків чи занять, лексико-граматичної теми без тексту та методичного апарату до нього. Усе це дає підстави стверджувати, що актуальним є відбір і створення навчальної текстотеки для навчання української мови як іноземної.

Мета статті – здійснити огляд наявних текстів як самостійних посібників та визначити головні особливості створення текстотеки для навчання української мови як іноземної.

Текст сприймаємо як писемний або усний мовленнєвий масив, структурно-семантичну мовну одиницю вищого рівня, для якої властиві такі ознаки, як членованість, зв'язність, цілісність, інформаційність, адресність [Див. докл.: 17]. Окремо науковці тлумачать навчальний текст. Зокрема, Л. Селіверстова дає визначення навчальних текстів для іноземної аудиторії, враховуючи психологічний аспект: „це цілісний комплекс мовних, мовленнєвих та інтелектуальних взаємопов'язаних факторів, що взаємодіють через зовнішню і внутрішню форми; це вербальний та знаково зафіксований продукт діяльності мовлення й мислення, якому властива змістовна завершеність, інформаційна самодостатність, тематична, структурна і комунікативна єдність, основана на мовній свідомості, що відображена через ядро й периферію ментального лексикону” [18: 200]. Основною ознакою навчальних текстів для іноземців, на думку ученої, має бути наявність у ньому „ядра

ментального лексикону”, тобто найактивнішої частини словника людини, що постійно залучена у процесах мовлення і мислення. Дослідниця уточнює поняття основи та периферії цього ядра, окреслює „теоретичні та практичні перспективи навчального текстотворення та текстосприйняття іноземною аудиторією в парадигмі міжкультурного спілкування” [18: 201].

Типологія текстів надзвичайно розгалужена: за формою, за функціонально-жанровими параметрами, за змістом, функцією тощо. Окрема класифікація стосується навчальних текстів. Загальноєвропейські рекомендації подають досить розмаїтий перелік текстів усних і письмових, призначених для вивчення мови як іноземної. Основою цього поділу є передусім жанрові особливості текстів.

Н. Бурвікова описує навчальні тексти з погляду того, яку роботу здійснюють з ними – аудиторну чи позааудиторну, а також поділяє тексти на *укладені* і *неукладені* [3: 5].

Найчастіше типологія текстів пристосована до виду мовленнєвої діяльності і враховує його специфіку. Скажімо, тексти для читання передусім відповідають режимові (синтетичне), переглядове (вибіркове), пошукове, критичне читання [11; 24]. Найпоширеніший режим читання – ознайомлювальне – передбачає використання художніх, газетно-журнальних, фахових текстів, вивчальне – документів, наукових статей; переглядове – газетних і журнальних статей, телепрограм, афіш тощо. О. Б. Тарнопольський поділяє тексти для читання на *автентичні, оригінальні, адаптовані* [21 : 79].

Важливе значення має і форма роботи з текстом для читання. Позааудиторна робота означає самостійне додаткове, так зване *домашнє*, читання, а це передбачає скрупульозний відбір текстів, які зацікавлять іноземного студента, видання книг для читання, хрестоматій з уривками художніх текстів, збірок анекдотів, каламбурів, афоризмів тощо [9: 118–122]. Ось деякі міркування науковців щодо цих текстів: „Говорячи про „тексти для читання”, багато хто помилково уявляє собі якщо не ціле оповідання, то принаймні декілька друкованих сторінок, взятих із класичної літератури, лише трохи скорочених, але зовсім не адаптованих. Насправді поняття навчального тексту, зокрема і для самостійного (і аудиторного, і домашнього) читання, не пов’язується з великим обсягом: таким „текстом” може бути і одна фраза, наприклад, афоризм, жарт із декількох речень і т ін. Перші навички читання з розумінням, читання з негайним передбаченням, угадуванням смислу всього „тексту” найкраще виробляти саме на адаптованих маленьких уривках, але обов’язково закінчених, по можливості динамічно-сюжетних або таких, які мають у собі яскраву думку, якусь оригінальність, гумор” [9: 117–118].

Для формування у студентів-іноземців мовностилістичної компетенції варто подавати їм для читання тексти різних функціональних стилів, зокрема наукового, публіцистичного, офіційно-ділового. Лінгвісти мають уже багато наукових напрацювань, у яких розкривають специфіку побудови текстів різних видів, особливості мовних засобів текстів усіх функціональних стилів. Наприклад, Г. Онкович докладно розкрила поняття *пресодидактика*, проаналізувавши можливість використання у навчанні української мови як іноземної періодичної преси. При цьому дослідниця зосередилася на лінгвокраїнознавчому аспекті публіцистичного тексту [13]. Зазначимо, що заслуговують на увагу різнопланові методичні напрацювання російських мовознавців, присвячені текстам міжнародних

економічних і політичних документів, науковим текстам різних профілів (технічного, природничого, медичного), художнім і країнознавчим текстам (В. Баркова, Л. Бей, Т. Бронська, Н. Кулібіна, В. Ляшенко, Т. Прокоф'єва, З. Розмус, В. Штиленко та ін.).

Надзвичайно важливими є критерії відбору навчальних текстів для іноземців. Загальнотеоретичні питання щодо цього опрацьовані глибоко і докладно. Сукупністю вимог до відбору текстів є такі: обсяг, ступінь інформативності, складність мовного матеріалу, логіко-композиційна структура. Передусім потрібно спиратися на критерії, які відповідають виду мовленнєвої діяльності. О. Б. Тарнопольський виокремлює такі чинники, важливі під час відбору текстів для читання: чинники складності текстів за обсягом, мовними/логіко-композиційними особливостями та особливостями способу викладу, чинники змістовної цінності/цікавості текстів, що включає інформативність, естетичну/емоційну цінність, змістовну цінність (типову та індивідуальну цікавість) [21: 80–84]. Щодо текстів для аудіювання С. Зінько визначає головні критерії: тематично-змістовий, інформативний, структурно-композиційний, мовний, жанрово-стильовий, критерій обсягу і тривалості звучання аудіоматеріалу, критерій доступності тексту [6: 12–13].

Тексти-діалоги для навчання говоріння, тексти, призначені для читання, письма, перекладу – обов'язкові елементи багатьох підручників і посібників з української мови як іноземної. Більшість із них подають і тексти-діалоги, і тексти для читання, деколи поєднуючи їх спільною лексичною темою. Тексти-діалоги завжди наявні у посібниках, у назві яких є слова „практичний курс”, але й там вони не переважають [1; 15; 16]. Є тексти для читання і в тих посібниках, у яких спрямування – навчання усного мовлення [6]. Деякі посібники укінці мають (різний за обсягом) комплекс текстів для самостійного домашнього читання [1; 12; 23].

Звернімо увагу на ті видання, які становлять собою лише текстовий матеріал, призначений для різних видів мовленнєвої діяльності. Тексти діалогічні – це передусім посібник Б. Сокола „Вчимося розмовляти українською” [19], „Тематичні діалоги для навчання усного мовлення на початковому етапі” (уклад. Н. Станкевич) [22], які пройшли апробацію на практичних заняттях зі студентами-іноземцями Львівського національного університету імені Івана Франка.

Художні тексти (українські і зарубіжні) дібрали за програмою з літератури підготовчого факультету для іноземних громадян та опубліковували київські науковці Інституту філології КНУ ім. Т. Шевченка Л. Паламар (1999), О. В. Сапожнікова (2005), М. О. Єлісова (2010), С. І. Дяченко, О. В. П'ятецька (2010). Зупинімося на останній із них – книзі С. І. Дяченко і О. В. П'ятецької „Українська література для іноземних студентів” [5]. Автори подають багато невеликих текстів у хронологічному порядку. Зокрема, тут наявні: фольклорні тексти, літописи, твори Г. Сковороди, І. Котляревського, Т. Шевченка, Л. Глібова, С. Руданського, П. Мирного, І. Франка, Лесі Українки, М. Вороного, О. Олеся, А. Тесленка, В. Сосюри, П. Тичини, О. Вишні, В. Барки, В. Симоненка, В. Стуса, О. Гончара, Г. Тютюнника. Окрім уривків чи цілих творів, автори вміщують інформацію про письменників, тлумачний словничок, українсько-російсько-англійський словничок, лексико-граматичні вправи.

Окремої уваги заслуговує збірник сучасних українських текстів для читання, який підготував Андрій Литвин [10]. Посібник слугує додатком до основної програми навчання мови, містить анекдоти і жарти, адаптовані без спрощення тексту оригіналу за методом Іллі Франка. Унікальність цього методу, зазначає автор, в тому,

що запам'ятовування слів і висловів відбувається внаслідок їхньої повторюваності, без потреби заучувати їх напам'ять чи використовувати словник.

Кафедра українського прикладного мовознавства Львівського національного університету імені Івана Франка започаткувала видання серії „Читаймо українською! Матеріали для навчання української мови як іноземної”. Вийшли друком чотири книжечки цієї серії, де подані уривки творів І. Котляревського, Л. Українки, Ю. Яновського, твір В. Симоненка та система вправ до них (Укладачі – О. Антонів, З. Мацюк, Н. Станкевич, І. Процик) [8].

Публіцистичні тексти, що не втратили своєї актуальності й сьогодні, разом із методичним апаратом до них входять до книги „Події. Факти. Люди” за редакцією Н. Ю. Ніколаєвої (К., 2005) і методичної розробки Б. Сокола „Практичні заняття з української мови на лексичному матеріалі публіцистичного стилю мовлення для студентів-іноземців (Львів, 2000). Культурознавчі тексти на матеріалі періодики містить книга С. Адаменко „Мандри” (Львів, 2008). Матеріали слугують вивченню української мови як іноземної передусім для німецькомовних студентів. Окрім текстів, є українсько-німецький словничок, питання для дискусії.

Народознавчі тексти та вправи до них містить книга Г. Онкович „Українознавство і лінгводидактика” [14]. Багато текстів народознавчого характеру підбрали викладачі кафедри українського прикладного мовознавства, які уклали лінгвоукраїнознавчі словники власних назв, що вийшли у серії „Теорія і практика викладання української мови як іноземної” протягом 2005–2010 рр. Кожен зошит-словник у своїй структурі має тексти для читання, що поглиблюють інформацію про реєстрові одиниці словникових статей. Тексти є ілюстрацією до багатьох груп онімів: „Географічні назви” (уклали З. Мацюк, Н. Стакевич, О. Кровицька); „Назви релігійних свят” (уклала О. Антонів); „Назви держаних свят та пам'ятних дат” (уклала Д. Добрусинець); „Астронімічні назви” (уклали І. Процик та Г. Тимошик); „Власні імена людей” (уклали В. Кужелюк та Д. Якимович-Чапран); „Назви пам'ятних місць” (уклала З. Василько).

Викладання української мови як іноземної у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі вимагає створення професійно орієнтованих текстів для формування вмінь професійного читання. Основні характеристики таких текстів: автентичність, наявність комунікативної та професійної спрямованості, ступінь складності, що відповідає рівню підготовки студентів [2: 41]. Тексти, що мають фахове спрямування, є об'єктом навчання ще на підготовчому факультеті для іноземних громадян. Текстотека навчально-професійної сфери залежить від профілю навчання і включає найпростіші функціонально-сміслові типи наукових текстів. Якщо це студенти-нефілологи, такими текстовими блоками можуть бути, наприклад, тексти про предмети (об'єкти); тексти про процеси; тексти про властивості; тексти про зв'язки і відношення тощо. Притім не зменшується вага й текстотеки з інших сфер – соціально-культурної та суспільно-політичної. Від першого курсу будь-якого факультету вищого навчального закладу студенти-іноземці потребують постійного залучення до навчання української мови текстів професійно орієнтованих. Адже читання й опрацювання таких текстів для них стає не лише метою, а й важливим засобом навчання і здобуття фаху.

І. П. Дроздова дослідила професійний інтерес студентів-іноземців до змісту текстів за фахом. За результатами опитувань студентів, на першому місці тексти, пов'язані з майбутньою спеціальністю, далі йдуть тексти офіційно-ділові,

суспільно-політичні і художні [4: 68]. Окрім того, дослідниця дійшла такого висновку: „Студенти працюють із великим інтересом над літературою, що пов’язана з їх майбутньою спеціальністю. При цьому більш високий ступінь зацікавленості у вивченні української мови у зв’язку з майбутньою спеціальністю спостерігається у студентів третього і четвертого курсів, коли вони вже усвідомлюють професійне значення цієї роботи, розуміють, що для читання оригінальної літератури українською мовою з метою отримання з неї нової інформації потрібні певні знання, уміння і навички. Зустрічаючись з утрудненнями в розумінні мовного матеріалу на такому етапі роботи, вони вважають за доцільне починати роботу над літературою зі спеціальності з **1 або 2 семестру** (виділення наше – Н.С.)” [4: 72]. Саме заняття викладачів зі студентами-іноземцями 1-го курсу філологічного факультету виявило їхню невідповідність сприймати на слух і читати з розумінням фахові тексти зі вступу до літературознавства, української мови, усної народної словесності та інших дисциплін. Так з’явилася книга Б. Сокола „Книга для читання з української мови” [20], яка містить автентичні тексти з усної народної творчості, вступу до літературознавства та комплекс вправ до них. Готується до друку друга частина книги, у якій тексти ілюструють подальшу історію української літератури. Ці книги призначені передусім для навчання студентів гуманітарних факультетів, зокрема відповідають програмі навчання студентів філологічного факультету.

Лише побіжний огляд посібників для навчання інших мов як іноземних (російської, польської) засвідчує велику увагу до проблеми створення подібної текстотеки. Російські методисти мають книги для читання багатьох наукових спрямувань – медицини, економіки, природознавства, політичної сфери та ін., хрестоматії з художніми текстами, читанки з гуморесками, книги з діалогами, що відтворюють різноманітні стереотипні ситуації спілкування або ж побудовані за принципом послідовності розвитку якихось подій, країнознавчі тексти. Польські мовознавці створюють свою оригінальну текстотеку, подаючи наприклад, тексти пісень для навчання іноземців, серію читанок з уривками художніх текстів і методичним апаратом до них, тексти для різних видів мовленнєвої діяльності, пов’язані однією темою, наприклад, історії та культури міста Вроцлава, тематично організовані тексти для домашнього читання та ін. Безперечно, глибше дослідження їхнього досвіду створення текстотеки дасть змогу побачити цікаві рішення і застосувати їх на практиці.

Отже, попри наявність різноманітних текстів у багатьох підручниках і посібниках з української мови як іноземної, бракує тих самих текстів, але зібраних і відповідно опрацьованих в окремій книзі. Передусім є потреба у професійно орієнтованих текстах, хоча ми переконані, що їх використовують усі без винятку викладачі, які навчають студентів-іноземців на різних факультетах і за різними спеціальностями. Бракує читанок з художніми текстами, які б ілюстрували періоди, стилі, роди й жанри української літератури, але не лише з текстами, а й зі спеціально розробленою системою вправ до них. Діалогічні тексти, аудіотексти, країнознавчі, народознавчі, культурознавчі, тематично організовані, наукові, публіцистичні, гумористичні тексти, тексти пісень, афоризми, прислів’я – усе те, що створить комфорт у викладанні мови і у її вивченні – чекає на уважний пошук, перегляд, оцінку мовознавців і дбайливе втілення у текстотеку.

1. Белей О. Українська мова : практичний курс для поляків / О. Белей. – Львів, 2003. – 71 с.
2. Бородіна Г. І. Комунікативні завдання на базі професійно-орієнтованого тексту при навчанні ESP / Г. І. Бородіна, А. М. Спевак // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 14. – Х., 2009. – С. 40–45.
3. Бурвикова Н. Д. Типология текстов для аудиторной и внеаудиторной работы / Н. Д. Бурвикова. – М. : Высш. шк., 1988.
4. Дроздова І. П. Професійний інтерес до змісту текстів за фахом як фактор підвищення ефективності викладання української мови / І. П. Дроздова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 14. – Х., 2009. – С. 65–74.
5. Дяченко С. І. Українська література для іноземних студентів / С. І. Дяченко, О. В. П'ятецька. – К. : Академія, 2010. – 312 с.
6. Зайченко Н. Ф. Практичний курс української мови для іноземців : усне мовлення / Н. Ф. Зайченко, С. А. Воробйова. – К. : Знання України, 2005. – 324 с.
7. Зінько С. Критерії відбору текстів для сприймання учнями на слух / С. Зінько // Укр. мова і літ. в шк. – 2000. – №4. – С.11–15.
8. Іван Котляревський. Енеїда ; [уклад. Зоряна Мацюк]. – Львів, 2008. – 20 с.; Василь Симоненко. Кукурікали півні на рушниках ; [уклад. Олександра Антонів]. – Львів, 2008. – 16 с.; Леся Українка. Лісова пісня ; [уклад. Ніна Станкевич]. – Львів, 2008. – 20 с.; Юрій Яновський. Вершники ; [уклад. Ірина Процик]. – Львів, 2008. – 26 с.
9. Костомаров В. Г. Методическое руководство для преподавания русского языка иностранцам / В. Г. Костомаров, О. Д. Митрофанова. – М. : Рус. яз., 1978. – 135 с.
10. Легкое чтение на украинском языке. Анекдоты и шутки. Начальный уровень / сб. сост. и подгот. Андрей Литвин. – М. : АСТ : АСТ МОСКВА : ВОСТОК-ЗАПАД, 2008. – 222 с. Реальные самоучители иностранных языков).
11. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник / Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін. – К. : Академія, 2010. – 328 с.
12. Намакштанська І. М. Добридень! : Посібник з української мови в малюнках і мовленнєвих моделях / І. М. Намакштанська. – Донецьк : Сталкер, 1998. – 416 с.
13. Онкович Г. Засоби масової інформації в навчанні мови (Українознавчий аспект) / Г. Онкович // Дивослово. – 1997. – № 5–6. – С. 19–24.
14. Онкович Г. В. Українознавство і лінгводидактика / О. В. Онкович. – К., 1997. – 137с.
15. Паламар Л. М. Практичний курс української мови : навч. посіб. / Л. М. Паламар, О. А. Бех. – К. : Либідь, 1993. – 192 с.
16. Паламар Л.М. Практичний курс української мови : навч. посіб. / Л. М. Паламар. – К. : Либідь, 1995. – 158 с.
17. Романенко Ю. О. Категорійні ознаки тексту як компонент поняттєвої основи засвоєння комунікативних стратегій у процесі роботи учнів із текстом / Ю. О. Романенко // Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць. – Вип. 22. – Х., 2007. – С. 181–188.
18. Селіверстова Л. Психологічний аспект дослідження навчального тексту для іноземної аудиторії / Л. Селіверстова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки : зб. наук. праць. – Вип. 14. – Х., 2009. – С. 195–201.
19. Сокіл Б. Вчимося розмовляти українською / Б. Сокіл. – Львів : Видавн. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – 95 с.
20. Сокіл Б. Книга для читання з української мови. Кн. 1 / Б. Сокіл. – Тернопіль, 2010. – 195 с.
21. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому навчальному закладі освіти : навч. посіб. / О. Б. Тарнопольський. – К. : ІНКОС, 2006. – 248 с.

22. Тематичні діалоги для навчання усного мовлення на початковому етапі навчання української мови як іноземної [уклад. Н. Станкевич]. – Львів, 2000. – 14 с.
23. Терлак З. М. Украинский язык для начинающих / З. М. Терлак, А. А. Сербенская. – Львов : Свит, 1992. – 240 с.
24. Фоломкина С. К. Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе / С. К. Фоломкина. – М. : Высш. шк, 1987. – 207 с.

THE DEVELOPMENT OF A TEXT DATABASE FOR UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Nina Stankevych

The issue of selection and creation of new study texts for different types of language applications, as well as the necessity of compiling a text database for teaching Ukrainian as a foreign language is discussed. Particular attention is given to the variation in text styles, as well as specialized texts.

Key words: study texts, text database, functional-genre parameters of a text, specialized text

ОСОБЕННОСТИ СОЗДАНИЯ УЧЕБНОЙ ТЕКСТОТЕКИ ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

Нина Станкевич

Рассмотрена проблема отбора и создания учебных текстов для разных видов языковой деятельности, формирования своеобразной текстотека для изучения украинского языка как иностранного. Особенное внимание уделено текстам разных стилей, а также профессионально ориентированным.

Ключевые слова: учебный текст, текстотека, функционально-жанровые параметры текстов, профессионально ориентированный текст.